

OLN

OUD LEIDEN NIEUWS

Magazine van de Historische
Vereniging Oud Leiden

jaargang 13 - nummer 3
september 2025

Stad met veel beroemde dochters

**VROUWEN OP BEGRAAFPLAATS
GROENESTEEG**

**GESCHIEDENIS VAN VROUWEN
BIJ DE HVOL**

HISTORISCHE
VERENIGING OUD LEIDEN

Veranderingen

Onlangs las ik het boek De omwenteling van Suzanna Jansen. Ze vertelt hoe het leven van vrouwen in ons land in de afgelopen pakweg 100 jaar drastisch is veranderd. Dat gaat met name over hun sociale positie: vrouwen moesten in het verleden vooral dienstbaar zijn en ondergeschikt. Zij hadden minder rechten dan mannen. Getrouwde vrouwen mochten niet werken en zij mochten evenmin zelf juridische handelingen verrichten. Zelfs geen bankrekening openen.

Het verhaal over vrouwen van vijftig jaar geleden gaat grotendeels over hun werk in het eigen huishouden. Als je leest hoe bijvoorbeeld de was werd gedaan of het huis (slechts deels!) werd verwarmd, begrijp je dat de meeste vrouwen hun handen meer dan vol hadden aan dat huishouden.

Soms is geschiedenis heel dichtbij. Dat hoor je in de verhalen van de Stem van Leiden. Die verhalen bieden een unieke kans om terug te kijken naar hoe het vroeger, nog niet zo heel lang geleden, was.

Voor de vrouwen die rond de Tweede Wereld-

oorlog volwassen zijn geworden, is er onvoorstelbaar veel veranderd. Hun leven zag er heel anders uit dan dat van hun moeders. De komst van allerlei huishoudelijke apparaten viel samen met het wegnemen van belemmeringen voor vrouwen om maatschappelijk actief te worden en bijvoorbeeld een betaalde baan te zoeken. Vrouwen zijn in de afgelopen vijftig jaar actief en zichtbaar geworden in alle lagen en sectoren in de samenleving.

Soms is geschiedenis heel ver weg. Het leven van mijn moeder, geboren in 1926, leek nog best veel op het leven van háár moeder, geboren in 1890. Mijn leven is onvergelijkbaar met het leven van mijn grootmoeder. Hoewel er ook voor mannen het nodige anders is geworden, is er vooral voor vrouwen bijna bizar veel veranderd in de afgelopen 100 jaar.

Als ik verhalen lees over vrouwen die in voorgaande eeuwen leefden, spreekt het vanzelf dat hun leven niet lijkt op dat van mij. Zowel bij de toenmalige armoede als de rijkdom kan ik mij moeilijk iets voorstellen. Ongetwijfeld hebben zij vergelijkbare vreugdes, verdriet en onzekerheden gekend als wij. In het praktische en dagelijkse handelen zijn de verschillen echter onoverbrugbaar. Je kunt er slechts met verwondering en vaak bewondering kennis van nemen.

Dat maakt me soms benieuwd naar de manier waarop in de toekomst gekeken wordt naar de periode waarin wij nu leven. Misschien verbazen onze kleinkinderen of achterkleinkinderen zich straks over van alles wat wij nu gewoon vinden. Waar we zelfs trots op zijn. Bijvoorbeeld op de positie van vrouwen. Die is toch maar knap beter geworden in de voorbije eeuw. Of zouden onze achterkleindochters daar wat meewarig om glimlachen? Jammer toch dat je alleen terug kunt kijken en niet vooruit. Ik kan er zo nieuwsgierig naar zijn.

Gerda van den Berg

Foto omslag:

Van links naar rechts,

1 Goeie Mie, foto Wikipedia

2 Aletta Lorentz-Kaiser circa 1903. Foto: J. Goedelfee, collectie Noord-Hollands Archief

3 Beatrix van Swanenburg door Godaert Kamper

5 Catharina Cool, bron: Koninklijke Bibliotheek

6 Schilderij Jan van Ravesteyn, Museum De Lakenhal (publiek domein) Emerentia Bannin.

7 Jaak Slangen, 'Knappert, Emilie Charlotte (1860-1952)', in Biografisch Woordenboek van Nederland

8 Foto van Elisabeth Oort - de Goeje uit "Geslachtsboom familie Oort (Leidsche Tak)", Doorn, MCMXLVII, privéarchief Mathijs Snouck Hurgronje.

Inhoud

Leidse vrouwen waar we trots op zijn	4
De Stem van Leiden	7
Vrouwen en de rijkswerkinrichting in Leiden 1890-1920	10
Vrouwen en hun verborgen verleden	14
'Verborgene vrouwen' op begraafplaats Groenesteeg	16
Leidse katholieke geëmancipeerde dames: de 17e-eeuwse moeder en dochters Van Heussen	20
Vrouwen in de HVOL	24
Lezingen & excursies	26
Boeken	30
Agenda	31
Colofon	31
Bedrijfsleden	32

LEIDSE VROUWEN WAAR WE TROTS OP ZIJN

STEM VAN LEIDEN

VROUWEN EN DE RIJKSWERKINRICHTING IN LEIDEN 1890 - 1920

GEËMANCIPEERDE DAMES

Leidse vrouwen waar we trots op zijn

In het kader van Internationale Vrouwendag, 8 maart, verzorgde Willem Hogendoorn samen met Els de Baan voor de HVOL een stadswandeling over bijzondere Leidse vrouwen. In Leiden heeft best een aantal vrouwen gewoond waar we trots op mogen zijn. En dan hebben we het niet over Goeie Mie, Magdalena Moons of Mary Servaes (de Zangeres zonder Naam), maar over een aantal minder bekende bijzondere vrouwen.

Tekst: [Willem Hogendoorn](#)

Emerentia Banning zorgde voor onderdak van verstoten weduwen

Emerentia stichtte in 1641 het Klein Sionshof aan de Schoolsteeg ten behoeve van de weduwen van het (Groot) Sionshof. Hierin woonde echtparen. De stichter van het hofje had bepaald dat als de vrouw kwam te overlijden, de echtgenoot er mocht blijven wonen. Kwam de man echter te overlijden, dan moest de weduwe het hofje verlaten. Hij was kennelijk bang dat een alleenstaande vrouw weleens een getrouwde man uit het hofje zou kunnen verleiden. Emerentia had medelijden met deze weduwen want onderdak konden die niet vinden. Zij stichtte daarom het Klein Sionshof voor hen. Dit hofje werd ook wel het Weduwenhofje of Hof van Emerentia Banning genoemd. Het hofje bestond uit vier huisjes. Het bestaat nog steeds, maar is niet voor publiek toegankelijk.

Betsy Blossom, stammoeder van een president

Betsy Blossom is de 'voormoeder' van de Amerikaanse president Barack Obama. Haar wieg stond in Leiden. Zij werd namelijk in 1620 geboren in de Kloksteeg op de plek van het huidige Jean Pesijnshof als Elisabeth Blossom. In 1629 ging zij met haar ouders en twee broers naar Amerika. Haar vader, Thomas Blossom, was één van de zogenaamde Leidse Pilgrim

*Schilderij Jan van Ravesteyn, Museum De Lakenhal (publiek domein)
Emerentia Banning*

Leiden, Anna-Kliniek

Fathers. Als je haar stamboom nagaat, kom je uit bij Stanley Ann Dunham. Deze trouwde met de uit Kenia afkomstige Barack Hussein Obama. Zij kregen in Honolulu een zoon, die naar zijn vader vernoemd werd. Deze Barack Hussein Obama werd de alom bekende Amerikaanse democratische president. Wat ook bijzonder is: de broer van Betsy, genaamd Peter Blossom is de voorvader van de Amerikaanse presidenten George Bush en George W. Bush. Obama en Bush zijn dus verre achterneven van elkaar, met 'roots' uit Leiden.

Anna Groll, oprichter van de Vereniging voor Misvormden

Anna Groll werd in Nederlands-Indië geboren en zat vanaf 1866 in Leiden op een meisjessinternaat. Als jonge vrouw voelde Anna weinig voor huishoudelijke taken en het huwelijk. Zij haalde aktes voor boekhouding, handelscorrespondentie, stenografie en handelswetenschap. Met deze diploma's werd ze de eerste

vrouwelijke accountant van Nederland. In 1905 ontmoette zij orthopedisch chirurg Murk Jansen, die evenals Groll, begaan was met het lot van misvormde mensen. Met hem was zij één van de oprichters van de Vereniging voor Misvormden. In 1923 toonde ze in een artikel aan dat het aantal misvormden in Nederland veel hoger lag dan werd aangenomen. Ze stelde dat hun lijden zwaar werd onderschat en brak een lans voor verbetering van hun opvang en behandeling.

De naar haar genoemde Annakliniek voor orthopedie ging open in november 1929 aan de Mezenstraat in Leiden. De kliniek werd de bakermat van de orthopedische chirurgie in Nederland. De Annakliniek werd in 1977 onderdeel van het Academisch Ziekenhuis Leiden. Tot op hoge leeftijd bleef Anna Groll actief voor haar kliniek. Op 17 januari 1937 stierf zij. Onder grote belangstelling werd zij begraven op de begraafplaats Groenesteeg in het familiegraf bij haar ouders.

Bron beeldbank HVOL

Emilie Knappert.
Bron: wikipedia

Catharina Cool ontdekte de odeur-zwam

Catharina Cool was een kenner van paddenstoelen, een mycoloog. Van 1914 tot 1922 was zij conservator voor de paddenstoelencollectie van de Nederlandsche Mycologische Vereniging (NMV) bij het Rijksherbarium in Leiden. Deze paddenstoelencollectie is nu onderdeel van de collectie van Naturalis. Ze verdiende daarmee 50 gulden per jaar. In 1920 verhuisde ze naar Leiden. Zij ontdekte een nieuwe paddenstoel: de odeur-zwam. Naast haar werk bij het herbarium verrichtte ze diverse activiteiten om de studie van paddenstoelen te bevorderen. Catharina schreef het populaire paddenstoelenboek en het boek *Hoe maken we paddenstoelen klaar?* waarmee zij het eten van paddenstoelen in Nederland stimuleerde. De 'Cool en Van der Lek'-prijs is naar haar genoemd, net als diverse schimmels.

Emilie Knappert stichtte het Leidse Volkshuis

Na een opleiding tot godsdienstlerares was Emilie van 1886 tot 1898 godsdienstonderwijzeres in Leiden. Zij verdiepte zich in de sociale kwestie. In 1894 realiseerde Knappert het wijkgebouw "Geloof, Hoop en Liefde" in een Leidse arbeidersbuurt nabij de katoenfabriek. Door haar contacten met de stichtster van

"Ons Huis" in Amsterdam, Hélène Mercier, en de filantroop Peter Wilhelm Janssen lukte het Knappert om ook in Leiden een volkshuis te stichten. Op 22 oktober 1899 werd dit Leidse Volkshuis geopend. Knappert werd de eerste directrice van dit gemeenschapshuis.

In *Oud Leiden Nieuws* publiceren we fragmenten uit verschillende interviews van de Stem van Leiden. Daarmee hopen we u natuurlijk nieuwsgierig te maken naar de verhalen die de leden van De Stem van Leiden hebben vastgelegd.

De Stem van Leiden heeft nu bijna 150 interviews afgenomen en levensverhalen van de 'gewone Leidenaar' opgenomen, volledig uitgeschreven en samengevat. Vrijwel alle verhalen zijn al te lezen en te beluisteren op de website van Erfgoed Leiden en Omstreken, het ELO. (<https://www.erfgoedleiden.nl/collecties/uw-verhalen/uw-verhalen/verhaal/id/809>)

Tijdens de interviews horen we vaak onverwachte pareltjes: leuke, opmerkelijke, maar soms ook hele droevige levensgeschiedenissen passeren de revue.

Pareltjes in de geschiedenis van 'gewone' Leidenaars

Hilde Jansen: We moeten niet óver die mensen praten, we moeten kijken of we ze erbij kunnen betrekken

Tekst: commissie Stem van Leiden

"In de vaart der volkeren"

Hilde Jansen werd op 3 februari 1943 geboren in Zaandam. Vader kreeg na de oorlog een baan bij de Arbeiderspers, die een boekwinkel had op de Steenstraat, waar hij verantwoordelijk was voor de verspreiding van *Het Vrije Volk* en de *VARA-gids*. Het gezin verhuisde naar de Meidoornstraat, waar Hilde opgroeide en Leidse werd.

Vader was socialist in hart en nieren. Hij was betrokken bij de oprichting van de PvdA en zong "Komt makkers, komt makkers, ten strijde!" met een rode vlag in de verkiezingskaravaan.

Haar grote wens was in de verpleging te werken, voor mensen te zorgen. De opleidingen waren intern en in het Diaconessenhuis rondde ze haar opleiding af.

Op haar 21ste ging ze op de kraamafdeling werken. Ze genoot ervan, maar niet voor lang. Ze werd zelf zwanger en moest trouwen.

Vrouwenwerk

Het jonge stel had het gezellig met elkaar, maar Hilde miste haar oude vriendinnen die allemaal werkten en het huisvrouwenbestaan vond ze wel erg beperkend. Omstreeks 1972 zette ze

samen met buurtgenoten een peuterspeelzaal op. Ongebruikelijk in die tijd. Je was een slechte moeder als je je kind naar een speelzaal deed.

Het huwelijk hield geen stand. "Ja, het kwam echt door mij, ik moest me gewoon ontwikkelen, ik had ruimte nodig."

Hilde vond werk in de peuteropvang. Ze had het er naar haar zin en begon moedergroepen te organiseren, waar vrouwen konden praten over zichzelf en de maatschappij. Toen ze zich realiseerde dat dit veel leek op de bestaande VOS-cursussen (Vrouwen oriënteren zich op de samenleving), ging ze daar - na een training - vrijwillig werken als leidster.

Later stapte ze over naar het volwassenenwerk in het Volkshuis waar ze een betaalde baan kreeg. Het volwassenenwerk bleek nogal stof-

fig, dus toen Hilde haar kans kreeg, begon ze samen met een gelijkgestemde "in de vaart der volkeren" de cursussen te moderniseren.

Ze richtte een vrouwencafé op, waar vrouwen konden binnenlopen voor informatie en activiteiten.

Met het vrouwencafé waren ze hun tijd vooruit, want pas later kwam het Vrouwenhuis.

De activiteiten in het Volkshuis breidden zich uit en in 1990 werd Hilde Jansen algemeen coördinator.

De verbouwing van het Volkshuis in 1999 was een zware aanslag op haar energie. Ze was er intensief bij betrokken en zorgde dat de cursussen door konden gaan. Op haar 60ste kon Hilde vervroegd uittreden.

Raad en daad

Vóór Hilde het gevoel kon krijgen in een zwart gat te zijn gevallen, klopte de plaatselijke PvdA bij haar aan: "Hilde, we willen je graag op de lijst hebben." Even twijfelde ze, maar vervolgens werd ze met veel voorkeursstemmen in de gemeenteraad gekozen. Acht jaar is ze met plezier raadslid geweest, hoewel ze moeite had met de politieke stropigheid. Bijzondere aandacht had ze voor de in Leiden wonende vluchtelingen. Veel asielzoekers hadden wel huisvesting gekregen, maar geen werk en geen uitkering. Met alle partijen, behalve de VVD, vormde ze een overleg. "We moeten niet óver die mensen praten, we moeten kijken of we ze erbij kunnen betrekken," zei ze. Dat gebeurde. Het waren mannen en vrouwen die hier al jaren waren; ze spraken goed Nederlands en waren actief.

Hilde werd voorzitter van de groep die zich Leiden tegen uitzetting noemde. Ze organiseerden een manifestatie op het Stadhuisplein en trokken met spandoeken naar Den Haag. Het doel was een generaal pardon. Op een dag kwam Rita Verdonk, die asielverzoeken wilde afwijzen, naar een politiek café van de VVD. Hilde belde een bevriende bloemenbindster. Samen hebben ze 60 rozen - voor elke Leidse asielzoeker één - gebroken, en het geknakte boeket aan Verdonk aangeboden.

De acties hadden succes. De asielzoekers die langer dan 15 jaar in Nederland woonden, kregen een verblijfsvergunning. Op dat moment was er geen enkele uitgeprocedeerde vluchte-

ling meer in Leiden. Het Leidse pardon was wel een eenmalige actie.

Omdat Hilde er al zo betrokken bij was, werd ze voorzitter van de STUV, Stichting Uitgeprocedeerde Vluchtelingen. Na haar gemeenteraadslidmaatschap zat ze in allerlei adviescommissies en was ook nog voorzitter van vrouwenopvangcentrum Rosa Manus. Samen met anderen heeft ze voor vluchtelingen een Bed-Bad-Brood opgezet in Leiden. Na vijf jaar was het geld op en werden de mensen op straat gezet. Hilde was geen voorzitter meer, maar opeens stonden er tien mannen in haar tuin: “Help ons alsjeblieft!” Ze heeft een brandbrief aan de burgemeester gestuurd, de krant ingeschakeld, maar het mocht niet baten.

Samen met De Bakkerij en andere organisaties werd het Comité Opvang Ongedocumenteerden Leiden opgericht. Er kwam praktische hulp, maar ze bleven illegaal.

Niet de baas

Op de vraag hoe ze zoveel heeft kunnen bereiken, zegt ze: “Samenwerken, motiveren en enthousiasmeren. Ik denk dat dat mijn sterke kant is. Nu nog steeds eigenlijk. Als ik iets voor elkaar wil krijgen doe ik dat ook nooit in mijn eentje. Het is nooit ik, ik, ik. Het is altijd met een team, met mensen.

Hilde Jansen is op 19 september 2022 overleden.

Nieuwsgierig naar meer van deze verhalen?

De Stem van Leiden heeft bijna 150 interviews afgenomen en levensverhalen van de ‘gewone Leidenaar’ opgenomen, volledig uitgeschreven en samengevat.

Vrijwel alle verhalen zijn te lezen en te beluisteren op de website van Erfgoed Leiden en Omstreken, www.erfgoedleiden.nl onder **Collecties > Uw verhalen**.

Straf of tijdelijke uitweg?

Vrouwen en de rijkswerkinrichting in Leiden 1890-1920

De familiegeschiedenis *Het Pauperparadijs* heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de reputatie van Veenhuizen als rijkswerkinrichting (RWI) voor bedelaars en landlopers. Veel minder bekend is dat er in de periode tussen eind 1890 en 1920 een aparte rijkswerkinrichting voor vrouwen in Leiden gevestigd was in het voormalige Pesthuis (tot 1896 grondgebied van Oegstgeest). De duizenden bedelaars en landlopers die Veenhuizen in diezelfde periode bevolkten, hebben hun sporen achtergelaten in het Nationale Gevangenis­museum van Veenhuizen. In het Pesthuis herinnert vrijwel niets meer aan de honderden vrouwelijke bedelaars, landlopers en ‘dronkaards’ die daar ooit verbleven. Wie waren deze vrouwen en wat was de reden dat zij daar belandden?

Tekst: **Marian Weevers**

In 1886 veranderden de voormalige bedelaars­oorden in rijkswerkinrichtingen. Dat betekende dat vrijwillige aanmelding niet langer mogelijk was. Hiermee wilde de staat voorkomen dat deze rijksinstellingen nog langer (mede) als een vorm van armen­zorg fungeerden. Rijks­

werkinrichtingen waren een soort gevangenis­sen. Degenen die daar vastzaten, zaten echter niet in cellen opgesloten maar werkten geza­menlijk en sliepen op slaapzalen. Zij waren uit­sluitend bedoeld voor landlopers, bedelaars en mensen die zich bij herhaling schuldig maakten aan openbare dronkenschap. Door hen lang­durig op te sluiten hoopte het rijk de samen­leving te vrijwaren van de overlast die deze groepen zouden veroorzaken. De strafduur varieerde van drie maanden tot maximaal drie jaar. Gedwongen arbeid leek de beste remedie om mensen die konden werken, maar daar te lui voor zouden zijn, te verbeteren. Daarom mocht de rechter alleen mensen die tot werken in staat waren tot een rijkswerkinrichting ver­oordelen. Dit diende hij ‘met redenen omkleed’ in het vonnis te (laten) vermelden.

Opsluiting uitsluitend gevolg van optreden politie en justitie?

Veel vrouwen in de rijkswerkinrichtingen bleken echter relatief oud. Bovendien kampten meer­deren met ziektes en beperkingen. Dit roept de vraag op of de opsluiting van deze vrou­wen uitsluitend te danken was aan vervolging door politie en justitie. Hadden sommigen van hen misschien zelf de hand in hun ‘opzending’, zoals de gangbare term luidde, gehad? Uit diverse bronnen blijkt dat dit inderdaad nogal

*Pesthuis.
Bron Erfgoed Leiden
en Omstreken*

eens het geval was. Catherina Cramer vroeg de gemeenteveldwachter in Amsterdam tweemaal om nachtlogies, koffie en brood. Op dag drie verzocht zij hem, "hare opzending naar eene rijkswerkinrichting te bewerkstelligen". Agatha van den Kramer was met haar echtgenoot zelfs helemaal vanaf van Den Bosch naar Den Haag getrokken, in de hoop dat de rechtbank hen tot een rijkswerkinrichting zou veroordelen. Deze rechtbank had de reputatie iedereen die drie keer om nachtlogies vroeg automatisch naar een RWI te sturen. "De waarschuwing aan de man dat hij een derde maal zou worden opgezonden naar de werkinrichting, schijnt in plaats van hem terug te houden, hem veeleer aangespoord te hebben...", zo staat te lezen in het verslag van de officier van justitie. De vraag is ook of het toeval was dat sommige vrouwen bij de woning van een veldwachter aanklopten voor een aalmoes.

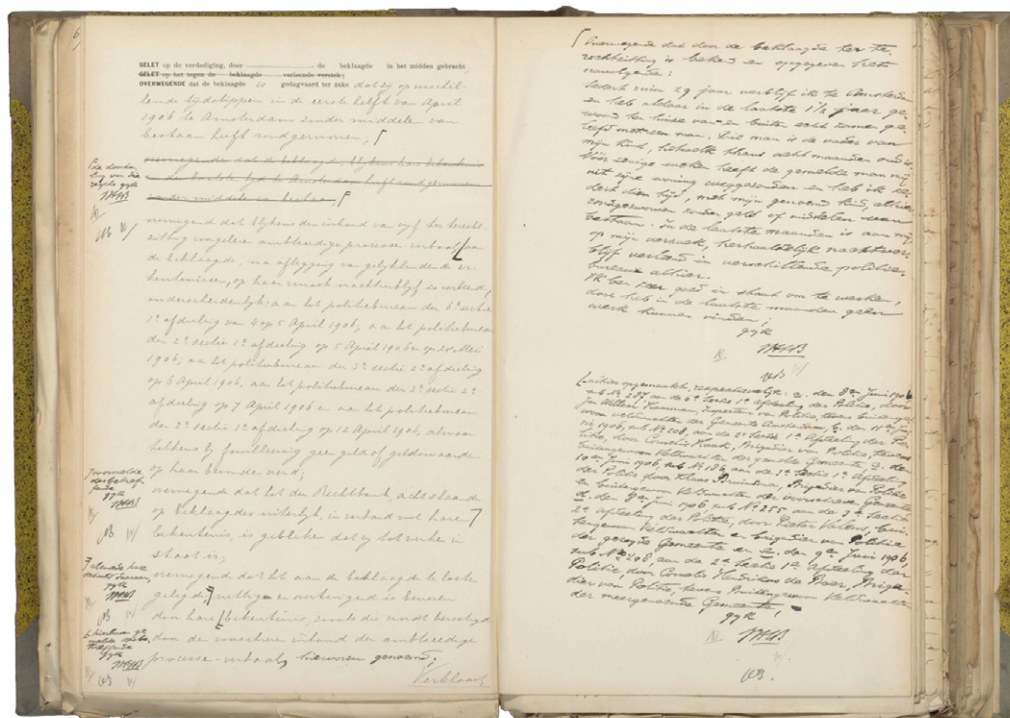
Moeders met kinderen

Een aparte groep vormden de vrouwen die (hoog-) zwanger of in het gezelschap van één of meerdere baby's of peuters de RWI betraden. In driekwart van de 44 gevonden gevallen betrof dit een ongehuwde moeder. De 29-jarige Hendrika Evers was in 1906 door de vader van

haar acht maanden oude baby met wie zij 'buiten echt' samenleefde het huis uitgejaagd. Zij hield zichzelf en haar dochter in leven door bij

RWI-vrouw.
Bron: Signalementenregister
1880-1907 Stadsarchief
Amsterdam

vonnis Hendrika Evers.
Bron Noordhollands archief

RWI-vrouw.

*Bron: Signalementenregister
1880-1907 Stadsarchief
Amsterdam*

verschillende politiebureaus aan te kloppen voor 'nachtverblijf'. Eenmaal in de RWI beviel zij na vier maanden van nog een dochter. Het is onduidelijk of zij na afloop van haar straf terug was gegaan naar de man waarmee zij samenwoonde. Een jaar na het verlaten van de RWI kreeg zij wederom een dochter, waarna zij zes maanden later overleed.

Vader in beeld?

De voornaam die de baby kreeg, vormt soms een aanwijzing voor de naam van de vader. Antonia Lohmann trouwde Henri van den Hoven toen zij 68 was en hij 69. Bijna 47 jaar eerder had zij deze Henri (die vastzat voor mishandeling en openbare dronkenschap) helpen ontsnappen uit de gevangenis. Acht maanden later beviel zij in de RWI van een dochter die zij Henriëtte Antonia noemde. Leentje Gendering was zes jaar gescheiden toen zij in 1920 betrappt werd op landloperij, samen met een man met de voornamen Johannes Franciscus. Drie weken na haar aankomst in de RWI beviel zij van dochter Johanna Francisca. Een andere aanwijzing of er een vader in beeld

was, is te vinden in degene die aangifte van de geboorte deed. De twee buitenechtelijk geboren zoons van Hanske Pronk kwamen ter wereld op de (woon-)boot van polderwerker Jan Postema die ook de aangifte deed. Deze Hanske kreeg haar derde kind, Aaltje, in 1889, tijdens haar verblijf in de RWI. Dit meisje overleed al na twee dagen.

Hoogzwanger

Er kwamen 29 kinderen ter wereld tijdens de detentie van hun moeder, waarvan zeven tijdens of vlak na de geboorte overleden. De bevallingen vonden meestal plaats in het Academisch Ziekenhuis van Leiden (AZL). Zestien vrouwen waren langer dan zes maanden zwanger. Acht daarvan bevielen zelfs binnen drie weken na hun entree in de rijkswerkinrichting. Het meest extreme geval was dat van Geertuida Kamphof. Zij was 27 jaar toen de rechtbank van Breda haar veroordeelde tot twee jaar opzending voor landloperij. Een dag na haar aankomst in de RWI schonk zij het leven aan zoon Willem die na vier dagen overleed. Jantje Bezema was de enige van de 44 moeders die voor dronkenschap vastzat. Zij kwam al vijf dagen na haar aankomst in de RWI in het ziekenhuis terecht waar zij twee maanden later beviel van een dochter.

De 20-jarige Helena van Mastbergen moet eveneens ongeveer zes en een halve maand zwanger geweest zijn toen zij in 1896 terechtstond voor landloperij voor de arrondissementsrechtbank van Den Bosch. Aan de 'wachtmeester commandant marechaussee' te Waalwijk, die haar had aangehouden, bekende zij dat zij de laatste tijd 'zonder middelen van bestaan' zwervende was. Mogelijk had de 'bewaarster', die haar bij aankomst in de gevangenis van Den Bosch fouilleerde, haar zwangerschap ontdekt. Deze bevestigde bij de rechtszitting echter alleen dat bij fouilleren was gebleken dat Helena geen geld of goederen had.

Gevorderde zwangerschap onopgemerkt door de rechtbank

Het is de vraag waarom deze en andere (vergevoerde) zwangerschappen geen rol in het proces speelden. Bij veel rechtbanken was het de gewoonte de gedaagden voor landloperij te fouilleren om vast te stellen dat zij geen geld of goederen hadden. Dit vormde het bewijs voor landloperij. Het lijkt onwaarschijnlijk dat een

vergevorderde zwangerschap onopgemerkt bleef. Uiteraard hoefde dit niet te betekenen dat deze vrouwen tot geen enkele arbeid in staat zouden zijn, maar het zal voor hen niet gemakkelijk geweest zijn om werk te vinden of te behouden. De meeste RWI-vrouwen waren afhankelijk van schoonmaakwerk: onzeker en slecht betaald werk, onvoldoende om van te leven. Baby's en peuters moesten zij meestal tegen betaling uitbesteden waardoor zij nog minder overhielden. Als zij ongehuwd waren, hadden zij vaak met stigmatisering te maken en kwamen zij meestal niet voor bedeling in aanmerking.

Zwangerschap en jonge kinderen hadden kunnen gelden als een verzachtende omstandigheid. In Londen voerden dievegges voor de rechtbank bijvoorbeeld regelmatig zwangerschappen en jonge kinderen op als excuus voor hun overtredingen. In de vonnissen van de hier bestudeerde vrouwen is hier niets over te vinden. Misschien zagen sommige rechtbanken ook wel in dat deze vrouwen nauwelijks een alternatief hadden.

Gevolgen voor de RWI

Kinderen mochten in de RWI blijven zolang zij de zorg van de moeder 'niet konden ontberen'. Waarschijnlijk betekende dit zolang zij afhankelijk waren van borstvoeding. Veel van deze vrouwen hadden echter niemand om op terug te vallen, zodat het nogal eens voorkwam dat kinderen gedurende de gehele detentie van hun moeder in de RWI verbleven. De aanwezigheid van zuigelingen en peuters moet van invloed zijn geweest op het regime en de dagelijkse gang van zaken in de RWI. Hierover is echter slechts sporadisch iets te vinden in de bronnen, op een enkele opmerking na over de noodzaak van schoentjes en kribben voor zuigelingen.

Wilhelmina van Gent had in een lunchroom voor 3,75 gulden 'verteringen gemaakt'. Zij meldde vervolgens dat zij haar geld bij haar zus moest ophalen. Een medewerker van de lunchroom vertrouwde het niet en volgde haar. Hij kwam er al snel achter dat zij een andere richting insloeg dan naar het adres dat zij had opgegeven, waarop hij haar liet aanhouden. Bij haar arrestatie bekende Wilhelmina dat ze geen geld, werk of onderkomen had en 'liefst voor twee jaar zou worden opgezonden'. Zij voegde daaraan toe tot werken in staat te

zijn. Binnen tweeënhalve maand na haar entree in de RWI beviel zij van twee meisjes.

Straf of tijdelijke uitweg

De betrokken vrouwen was er mogelijk veel aan gelegen om hun zwangerschap te verzwijgen. Dakloos, alleenstaand en berooid als zij waren, was de RWI in deze periode van hun leven wellicht niet zo'n heel onaantrekkelijke optie. Daar hadden zij een dak boven hun hoofd, drie sobere maaltijden per dag en medische zorg. Al met al is het aannemelijk dat ook voor deze groep vrouwen de RWI eerder als een tijdelijke noodoplossing fungeerde dan als straf.

*Inschrijfregister RWI.
Bron Nationaal Archief
Den Haag*

Familiegeschiedenis dag 27 september 2025 in Leiden

Vrouwen en hun verborgen verleden

Tekst: **Marian Weevers**

Familiegeschiedenis is populair. Steeds meer mensen vinden het leuk in de geschiedenis van hun voorouders te duiken. Programma's als *Verborgen Verleden*, waarin bekende Nederlanders op zoek gaan naar hun wortels, genieten veel belangstelling. Hoewel er steeds meer aandacht is voor vrouwen in de geschiedenis, spelen mannen nog steeds nog een hoofdrol. Genealogie volgt vaak de mannelijke lijn. Publicaties zoals *Het Pauperparadijs* en *De Voormoeders* hebben inmiddels laten zien dat het ook anders kan. Daarnaast is er soms nog steeds sprake van stereotypen. Bijvoorbeeld dat vrouwen vooral binnenshuis verkeerden en nauwelijks een openbaar leven kenden of zich

veel minder met criminele activiteiten inlieten dan mannen. Recent onderzoek heeft aangetoond dat vrouwen in sommige periodes niet voor mannen onderdeden in het aantal overtredingen dat zij begingen en duidelijk aanwezig waren in de openbare ruimte. Kortom alle reden om speciaal aandacht aan dit thema te besteden en nog meer vrouwen aan de vergetelheid te ontrukken.

Met de organisatie van het Evenement Familiegeschiedenis op 27 september in de Hooglandse Kerk wil de afdeling Rijnland en Kennemerland van de Nederlandse Genealogische Vereniging (NGV) een zo breed en omvangrijk mogelijk publiek bereiken. "We willen zo laagdrempelig mogelijk zijn," aldus voorzitter Ab Stikkelorum. In de kerk zijn vele marktkramen aanwezig met historische verenigingen, archieven en andere organisaties die zich bezighouden met familiegeschiedenis. Ieder kan daar zelf vragen stellen over onderzoek naar voorouders. De organisatie hoopt zo ook toevallige passanten te verleiden tot een bezoek aan het evenement. Mensen kunnen in- en uitlopen en er is een speciale hoek waar kinderen over hun familie kunnen tekenen en kleuren. "Niets moet, alles mag," zo vervolgt Stikkelorum.

Portret
Ab Stikkelorum

Vier sprekers benaderen het thema *Het verborgen verleden van vrouwen* vanuit een eigen invalshoek. In haar lezing met de titel *Moeder des vaderlands* vertelt Femke Deen over de belangrijke invloed die vrouwen als Louise de Coligny en Margaretha van Oostenrijk op onze geschiedenis hebben gehad. Daarbij onthult zij de reden waarom hun bijdrage zo lang onbekend is gebleven. Mart van de Wiel belicht de rol van vrouwen in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Behalve van een bekende naam als Hannie Schaft is nauwelijks bekend wat de rol van vrouwen was. Dit komt doordat de meeste aandacht na de oorlog uitging naar het gewapende verzet waarin mannen domineer-

*Een lezing van de afdeling
Rijnland en Kennemerland
van de Nederlandse
Genealogische Vereniging*

den. Hierdoor bleven activiteiten zoals hulp aan onderduikers, koerierswerk en het redden van Joodse kinderen, waarin veel vrouwen actief waren, onderbelicht. Van de Wiel laat zien hoe nader onderzoek heeft geleid tot bijstelling van het bestaande beeld van vrouwen in het verzet.

In twee lezingen staat de Leidse geschiedenis centraal. Agnes van Steen schetst aan de hand van voorbeelden uit haar eigen familiegeschiedenis de precaire situatie van ongehuwde moeders. Zij gaat daarbij in op de hulp die de *Vrouwenbond tot Verhoging van het Zedelijk Bewustzijn* en de *Vereniging Onderlinge Vrouwenbescherming* vanaf ongeveer 1900 aan deze vrouwen bood. Cor Smit laat zien hoe beeldbepalend de fabrieksmeisjes - jong, vrolijk, luidruchtig en ietwat brutaal - lange tijd waren voor de Leidse industrie en het straatbeeld. In deze lezing komen vragen aan de orde als: Wat deden zij in en buiten de fabriek? Hoe beschouwde het 'nette' deel van de Leidse bevolking hen en hoe dachten zijzelf over anderen?

De regionale afdeling Rijnland en Kennemerland

De familiegeschiedenis dag is een jaarlijks terugkerend landelijk evenement. Doelstelling

is het promoten van familiegeschiedenis. Stiklorum prefereert deze term boven genealogie.

Naast de organisatie van dit evenement onderneemt de afdeling Rijnland en Kennemerland verschillende activiteiten, zoals een voor iedereen toegankelijk 'voorouderspreekuur' in de bibliotheek van Oegstgeest. Er zijn lezingen en werk- en doe-avonden waar mensen elkaar tips geven voor onderzoek. Elk jaar brengt de afdeling een publicatie met transcripties van oude bronnen of een bundel met regionale familie verhalen uit. "In iedere familiegeschiedenis is wel iets bijzonders te ontdekken," aldus Stiklorum.

27 september 2025, 9.30 -15.30 uur

Locatie: Hooglandse kerk in Leiden

Toegang: vrij

Meer informatie op www.ngv-afdelingen.nl/

[rynl/ > Evenement 2025 en \[www.ngv.nl\]\(http://www.ngv.nl\)](#)

‘Verborgenen vrouwen’ op begraafplaats Groenesteeg

Over de mensen die op één van de mooiste begraafplaatsen van Leiden liggen, is met enige regelmaat gepubliceerd. Recent nog zag Geleerdheid onder de zerken van Lodewijk Kallenberg het licht. Hierin beschrijft hij de levens van de 67 hoogleraren die achter de grafstenen van de Groenesteeg schuilgaan. Deze betroffen uitsluitend mannen. Dat is niet zo verwonderlijk. De eerste vrouwelijke hoogleraar, de Griekse Sophia Antoniades, zou pas in 1929 aantreden. Ook in andere publicaties over de Groenesteeg zijn vrouwen sporadisch aanwezig. Dit artikel belicht enkele van de hier begraven vrouwen.

Tekst: **Marian Weevers**

Zoals wellicht bekend zijn het vooral de (hervormde) notabelen van de stad die op begraafplaats Groenesteeg te vinden zijn. Mannen over wie door de aard van hun openbare functie diverse documenten bewaard zijn gebleven: hoogleraren, wethouders, burgemeesters, fabrikanten, directeuren, artsen, juristen en predikanten. Dat geldt in mindere mate voor hun moeders, dochters, zussen en echtgenoten. Dat wil niet zeggen dat er geen vrouwen te vinden zijn op de Groenesteeg. Het meest

bekend zijn de moeder, tantes en nichten van Vincent van Gogh.

Minder sporen in de archieven

De levens van welgestelde vrouwen speelden zich echter met enige regelmaat meer in het verborgene af waardoor zij minder sporen hebben achtergelaten in de archieven. Aan hen was door veel van hun tijdgenoten meestal geen rol in het openbare leven toebedeeld. Zij moesten vooral zorgen dat het huishouden op rolletjes liep en dat hun zonen opgroeiden tot succesvolle burgers en hun dochters (bij voor-

Begraafplaats Groenesteeg in 1985. Bron: Erfgoed Leiden en Omstreken

keur) tot zorgzame moeders en echtgenotes. Een nadere blik op hun levens laat echter zien dat meerdere vrouwen uit de 'gegoede burgerstand' in die tijd ook maatschappelijk actief waren.

Inmiddels is er meer dan tien jaar een werkgroep aan de slag met het in beeld brengen van de begravenen. Dit heeft diverse extra biografieën opgeleverd, waaronder die van een aantal vrouwen. Eén van de themawandelingen die het bestuur van de Groenesteeg regelmatig organiseert, gaat over deze vrouwen. Hieronder volgt een korte beschrijving van enkele vrouwen die op deze manier aan de vergetelheid ontrukkt zijn.

De vrouwen op de Groenesteeg: een kleine selectie

Elisabeth Oort-de Goeje schonk niet alleen het leven aan twaalf kinderen (waarvan er vier voortijdig zouden overlijden) maar zag, ondanks haar zwakke gezondheid, ook kans zich met hart en ziel op het liefdadigheidswerk te storten. Het dagboek van haar echtgenoot Henricus meldt dat Elisabeth, 'teer van gestel', vooral de laatste jaren van haar leven veel 'gesukkeld' heeft, 'enige tijd kon zij niet uitgaan dan in een wagentje'.

Als dochter van een dominee trouwde Elisabeth in 1860 met predikant Henricus Oort. Na enkele omzwervingen belandde het gezin in Leiden waar Oort een aanstelling als hoogleraar kreeg. Daar nam Elisabeth deel aan het bestuur van het Heilige Geest- of Arme Wees- en Kinderhuis vanaf 1893. Daarnaast was zij de eerste voorzitter van het in 1892 opgerichte Leidse Damescomité van het Nederlands Genootschap tot Zedelijke Verbetering van de Gevangenen. In die rol ontfermde zij zich over de vrouwen die opgesloten zaten in de rijkswerkinrichting voor vrouwen in Oegstgeest, later Leiden, die elders in dit nummer aan de orde komen. Dat bleef ze veertien jaar lang doen tot haar overlijden op 67-jarige leeftijd in 1906. De leden van bovengenoemd comité bezochten bovengenoemde vrouwen aan de vooravond van hun vertrek om hen te helpen met een werkkring, geld, goederen, onderkomen of een luisterend oor. Elisabeth ligt begraven in een keldergraf waarin onder anderen ook haar moeder, haar broer Michael Jan en diens vrouw Wilhelmina Leembruggen bijgezet zijn.

Het In Memoriam in het jaarverslag van het

Nederlands Genootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen over 1906 roemt Elisabeth om haar 'groot medelijden met de verpleegden', zoals de ingezetenen van de RWI genoemd werden. Haar bekommernis ging zo ver dat zij, toen zij te ziek was om zelf naar de Rijkswerkinrichting te gaan, hen soms bij haar thuis ontving. Daarnaast hield zij vaak nog enige tijd een vinger aan de pols door met hen te corresponderen.

Religieus geïnspireerd

Ook Johanna Drost was dochter van een predikant en ook zij hield zich bezig met verschillende maatschappelijke activiteiten. Als vijftienjarige hielp zij vanaf 1868 al bij het onderwijs aan fabrieksmeisjes op de door hooglerarsdochter Marie de Vriese gestichte school van de Christelijke Werkzaamheid voor Fabrieksmeisjes te Leiden. Veel tijdgenoten beschouwden fabriekswerk voor meisjes in die tijd als inferieur aan het dienstbodeberoep en zagen het als een bedreiging voor hun zedelijkheid. Fabrieksarbeid zou slechte huismoeders opleveren. Bovengenoemde school was vooral bedoeld om hen beschaving en godsdienstzin bij te brengen, maar ook praktische vaardigheden stonden op het programma. In de avonden kregen de fabrieksmeisjes onderwijs in lezen, schrijven, rekenen en nuttige handwerken. In 1892 volgde Johanna Dros De Vriese op

*Elisabeth Oort-de Goeje.
Bron: "Geslachtsboom
familie Oort (Leidsche
Tak)", Doorn, MCMXLVII,
privéarchief Mathijs
Snouck Hurgronje.*

Diaconessenhuis eind negentiende eeuw gevestigd aan de Witte Singel. Bron: Erfgoed Leiden en Omstreken

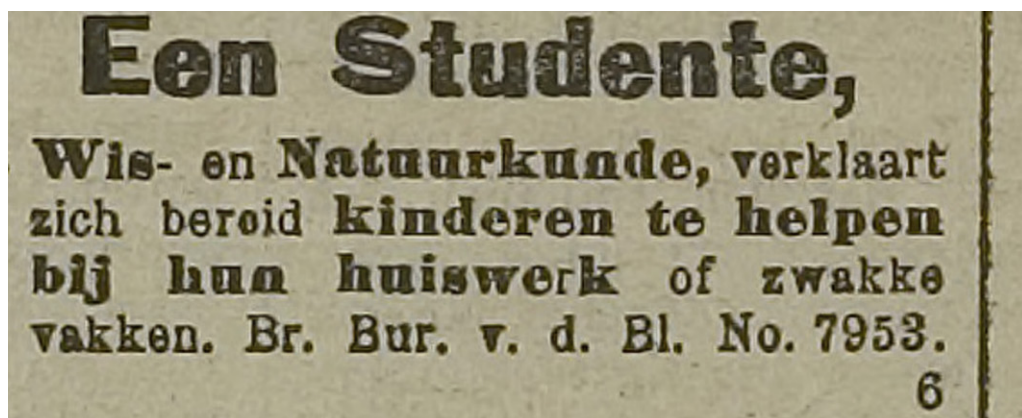
als directeur van de school waar inmiddels ook jongens waren toegelaten. Zij zou die functie 20 jaar bekleden waarvoor zij bij haar afscheid in 1922 een ridderorde ontving.

Vooral bekend is Johanna Drost echter geworden door haar rol bij de oprichting van het Diaconessenhuis in Leiden. Samen met haar zus en vijf andere vrouwen vormde zij het bestuur hiervan. Door haar principiële opstelling en uitgesproken meningen was zij een stevige gesprekspartner en botste zij nogal eens met

de mannelijke oprichters die deelnamen aan een Commissie van Toezicht. Anders dan de heren in deze commissie, was Johanna bijvoorbeeld van mening dat de ziekverzorsters in het Diaconessenhuis zich vooral op de geestelijke verzorging van de patiënten moesten richten. Zij was sterk religieus geïnspireerd.

Eén vrouwelijke student

Onder de zes studenten die in de eerste helft van de twintigste eeuw hun laatste rustplaats

*Advertentie.
Bron: Krantencollectie
Erfgoed Leiden en omgeving*

op de Groenesteeg vonden, bevindt zich slechts één vrouw. Marietje of Maria van der Heijden was nog maar 21 jaar toen zij in oktober 1918 in het Diaconessenhuis overleed. Na een 'korte hevige ongesteldheid', zo vermeldt de advertentie die haar ouders lieten plaatsen. Mogelijk was haar dood te wijten aan de Spaanse griep die tussen 1918 en 1920 wereldwijd huishield. In deze periode - het najaar van 1918 - zou de ziekte het meest virulent zijn geweest. De rector magnificus van de universiteit zag zich in ieder geval genooddacht om de colleges in november van dat jaar tijdelijk stop te zetten omdat er zoveel van de studenten ten prooi vielen aan de griep. Anders dan tijdens de coronapandemie, leken vooral jonge volwassenen het slachtoffer: de leeftijdscategorie 20-40 jaar was oververtegenwoordigd onder de zieken.

Marietje stond ingeschreven bij wiskunde en natuurwetenschappen. In die tijd was studeren vooral weggelegd voor de beter gesitueerden en vormden studerende vrouwen nog steeds een kleine minderheid. Haar geboorteakte vermeldt noch voor haar moeder noch voor haar vader een beroep. Bij de geboorte van dertien eerder geboren zussen en broers stond Maria's vader respectievelijk te boek als timmerman, aannemer of winkelier. Van bovengenoemde dertien kinderen overleden er acht in leeftijd variërend van enkele dagen tot twee jaar. De dood van Maria was dus de zoveelste slag waar de vijf overgebleven gezinsleden - haar moeder was in 1905 al overleden - mee te maken kregen. Op 24 oktober 1918 werd zij bijgezet in het graf van haar moeder. Waar de overleden broers en zussen begraven waren, is niet duidelijk.

Mogelijk waren haar ouders niet armlastig, ze konden zich immers een (zand-) graf op de Groenesteeg permitteren. Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat zij behoorden tot degenen die het zich gemakkelijk konden veroorloven om hun kinderen te laten studeren. Misschien had Maria een beurs gekregen of kon zij haar studie (deels) betalen via bijlessen. In de Leidse kranten van die tijd staan regelmatig advertenties van 'een studente' die zich aanbiedt voor hulp bij schoolwerk of bijles. Er waren ook studerende die zich als 'dame-studente' presenteerden maar die waren meestal op zoek naar (ruime) kamers.

Kunstzinnige vrouwen

Drie vrouwen waren succesvol als pianiste en muzieklerares. Twee van hen waren verbonden aan de muziekschool van de Maatschappij voor Toonkunst in Leiden. Adelaide Kleyn schreef een gedichtenbundel die goed ontvangen werd. Wilhelmina Temminck moest haar beroep als lerares opgeven bij haar huwelijk. Zij vond een alternatief in het schrijven van verhalen, aanvankelijk voor tijdschriften, later schreef zij kinderboeken en twee boeken voor volwassenen.

Bijzondere verhalen

Een bijzonder verhaal is dat van dienstbode Theodora Heintz. Zij had haar graf op begraafplaats Groenesteeg te danken aan de redding van het jongste kind van haar werkgever bij de buskruitramp van 1807. Dankzij haar snelle en adequate optreden kon de zevenjarige Jacobuszoon van de toenmalige directeur van de gemeentelijke belastingen het naverteren. Behalve een plaats op de Groenesteeg viel haar vanwege haar heldendaad een bescheiden geldbedrag ten deel en kon zij haar laatste jaren slijten in een hofje.

Intrigerend is niet alleen de vraag waarom Jantje Olivier vermoord was door haar zoon maar ook waarom zij desondanks samen met hem in een graf belandde. En waarom lag Johanna Blommestein in het familiegraf van haar behandelaar, medicus Simon Thomas?

Deze en andere levensgeschiedenissen zijn beschreven door meerdere auteurs. Hun verhalen en die van vele anderen zijn, met een uitgebreide bronvermelding, na te lezen op de website van begraafplaats Groenesteeg: <https://www.begraafplaatsgroenesteeg.nl>.

Speciale dank aan Peter de Leeuw voor de informatie over Maria van der Heijden.

Leidse katholieke geëmancipeerde dames: de 17e-eeuwse moeder en dochters Van Heussen

Tekst: Ingrid Brons & Ineke Smit

In de koffiekamer van de Leidse oud-katholieke parochie hangt een opvallend en charmant portret van een jonge vrouw. Zo goed als zeker is dit Beatrix van Swanenburg (1633-1670), geschilderd door Godaert Kamper in 1652, het jaar van haar huwelijk met de Leidse advocaat Theodorus (Dirck) van Heussen.

Al met al laat het portret duidelijk zien dat Beatrix een welgestelde én intelligente dame was

Het portret komt op het eerste gezicht wat vlak over, met de statische houding van Beatrix en de donkere achtergrond. Totdat de fraai weergegeven details de aandacht trekken. Over haar zwarte jurk draagt Beatrix een witte, liggende kraag, zoals de mode was rond 1650. De brede kanten rand is uiterst fijn geschilderd. Het kostbare kant en de dubbele rij parels om haar hals laten zien dat ze uit goeden huize kwam. Een rijk bewerkte 'strikbroche' houdt de kraag bijeen. Dit sieraad – waarbij niet langer een stoffen strik de broche bekroonde, maar een met edelstenen bezette strik onderdeel van de broche werd – raakte vanaf het midden van de zeventiende eeuw in de mode. Aan Beatrix' oren hangen verfijnde 'girandoles', oorbellen met drie druppelvormige hangers. Ook deze oorhangers werden rond 1650 populair. Zelfs de afzonderlijke haren in Beatrix'

gekrulde staartjes – bijeengehouden door een zwarte strik – zijn minutieus weergegeven. Twee flonkerende haarlinten houden de overige haren naar achter.

Intelligent, puur, kuis en vrouwelijk

Opvallend is Beatrix' hoge voorhoofd. In de zeventiende eeuw werd zo'n hoog voorhoofd zeer gewaardeerd, waarschijnlijk omdat men dacht dat dit een teken van intelligentie was. Deze gedachte was niet nieuw. Uit Italiaanse zestiende-eeuwse geschreven bronnen blijkt al dat vrouwen hun haarlijn lieten afscheren of epileren. Het resulteerde in een kaarsrechte, ver naar achterliggende haargrens, zoals op het portret van Beatrix. Ook het epileren van de wenkbrauwen was gangbaar, zodat de ronde bogen de oogkassen mooi omljstten. Waarschijnlijk gebruikte Beatrix een crème om haar gezicht wit te maken, hier en daar verlevendigd met rozerode accenten. Zo'n witte teint stond voor puurheid, kuisheid en vrouwelijkheid. Al met al laat het portret duidelijk zien dat Beatrix een welgestelde én intelligente dame was.

De vergeten schilder

In 1922 schrijft de bekende kunstkenner en verzamelaar Abraham Bredius "Alweder kom ik de aandacht vragen voor een bijna geheel vergeten schilder, die toch verdient, dat zijn naam weder tevoorschijn wordt gebracht." Bredius bedoelt Godaert Kamper (1613-1679), die nog steeds bijna geheel vergeten is. Kamper werd geboren in Düsseldorf en woonde in veel verschillende plaatsen. In 1633 dook hij voor het eerst op in Leiden. Na een verblijf in Amsterdam kwam hij in 1644 weer terug naar Leiden, waar hij in 1648 als een van de eerste leden toetrad tot het Leidse Sint Lucasgilde. Tot 1658

betaalde hij zijn lidmaatschap. Na periodes in Amsterdam en Naarden keerde Kamper in 1674 terug naar Leiden. Hier overleed hij vijf jaar later, waarschijnlijk aan de pest; hij werd begraven in de Pieterskerk. Behalve portretten schilderde Kamper ook landschappen en genrestukken.

Huwelijksportret

Vermoedelijk was Beatrix' huwelijk met Dirck van Heussen (1627-1664) de aanleiding voor het schilderen van een portret. Beatrix is licht naar rechts gedraaid. Dit suggereert dat er een

pendant moet zijn in de vorm van een mannenportret. Inderdaad bevindt zich in de Leidse oud-katholieke kerk ook een portret van een jongeman, die juist licht naar links gedraaid is weergegeven. Gezien het jaar, en de vermelde leeftijd van de geportretteerde, is dit ongetwijfeld echtgenoot Dirck.

Beatrix stamde uit de bekende Leidse familie Van Swanenburg – een geslacht van schilders, burgemeesters en (laken)kooplieden. Via haar moeder was ze verwant aan de Leidse patrici-

ersfamilies Van Hal en Van der Graft. Ook haar echtgenoot was een geboren Leidenaar van goeden huize. Kort nadat hij zijn studie rechten in Leiden had voltooid, werd hij benoemd tot advocaat bij het Hof van Holland; op zich opmerkelijk, omdat Dirck van Heussen katholiek was.

De oudkatholieke statie

Na hun huwelijk vestigde het jonge paar zich in Den Haag. Ze kregen vijf kinderen, waarvan er twee jong stierven. In 1664 overleed Dirck, slechts 37 jaar oud. Beatrix keerde met de kinderen terug naar haar ouderlijk huis in Leiden. Zes jaar later overleed ook zij, nog geen 40 jaar oud. De drie kinderen – Hugo (1654-1719), Weynina (1655-1718) en Agatha (1658-1700) – kwamen onder de hoede van hun rijke oudoom, de Warmondse priester Henricus van der Graft (1612-1694).

Hugo volgde een priesteropleiding in Leuven, en zou met zijn zusjes medeoprichter worden van de katholieke schuilkerk aan de Hooigracht gewijd aan de HH. Fredericus en Odulphus. De twee zussen hadden zich laten wijden tot geestelijke maagden, in de volkstaal kloppen genoemd. Zij sloten een mystiek huwelijk met hun Bruidegom Christus, en leefden als maagd 'in de wereld'. Dit in tegenstelling tot nonnen; mede omdat kloosters in de Republiek verboden waren, kozen duizenden vrouwen voor dit alternatief. Ook in Leiden waren veel kloppen actief in diaconaal werk en het geven van onderwijs. Zij waren ook heel belangrijk voor

de instandhouding van de Rooms-Katholieke Kerk in de Republiek, niet in de laatste plaats omdat zij – vaak welgesteld en wilsbekwaam – zeggenschap over hun eigen kapitaal hielden en zo veel invloed konden uitoefenen. Vaak waren zij de mecenasen achter de bouw en inrichting van 'staties' (katholieke schuilkerken), en hun netwerken omvatten tal van rijke Rooms-Katholieke families.

In november 1675 kocht Van der Graft een groot huis aan de Hooigracht in Leiden, 'De Liefde', waar Hugo van Heussen en zijn zussen in 1681 gingen wonen. In 1685 richtten ze een huiskapel in, die grotendeels door Weynina en Agatha werd bekostigd. In 1695-96 liet Hugo schuin achter 'De Liefde' een bidkapel bouwen. Na het schisma in de Rooms-Katholieke Kerk in 1723 werd dit een statie van de afgescheiden 'Cleresie', en uiteindelijk de oudkatholieke parochie van de HH. Fredericus en Odulphus. Bij de verhuizing naar de huidige locatie, in 1926, is een groot deel van de inventaris naar de Lakenhal gegaan. Op de Hooigracht herinnert alleen de gevelsteen bij nummer 27 nog aan het huis en de kapel die hier ooit stonden.

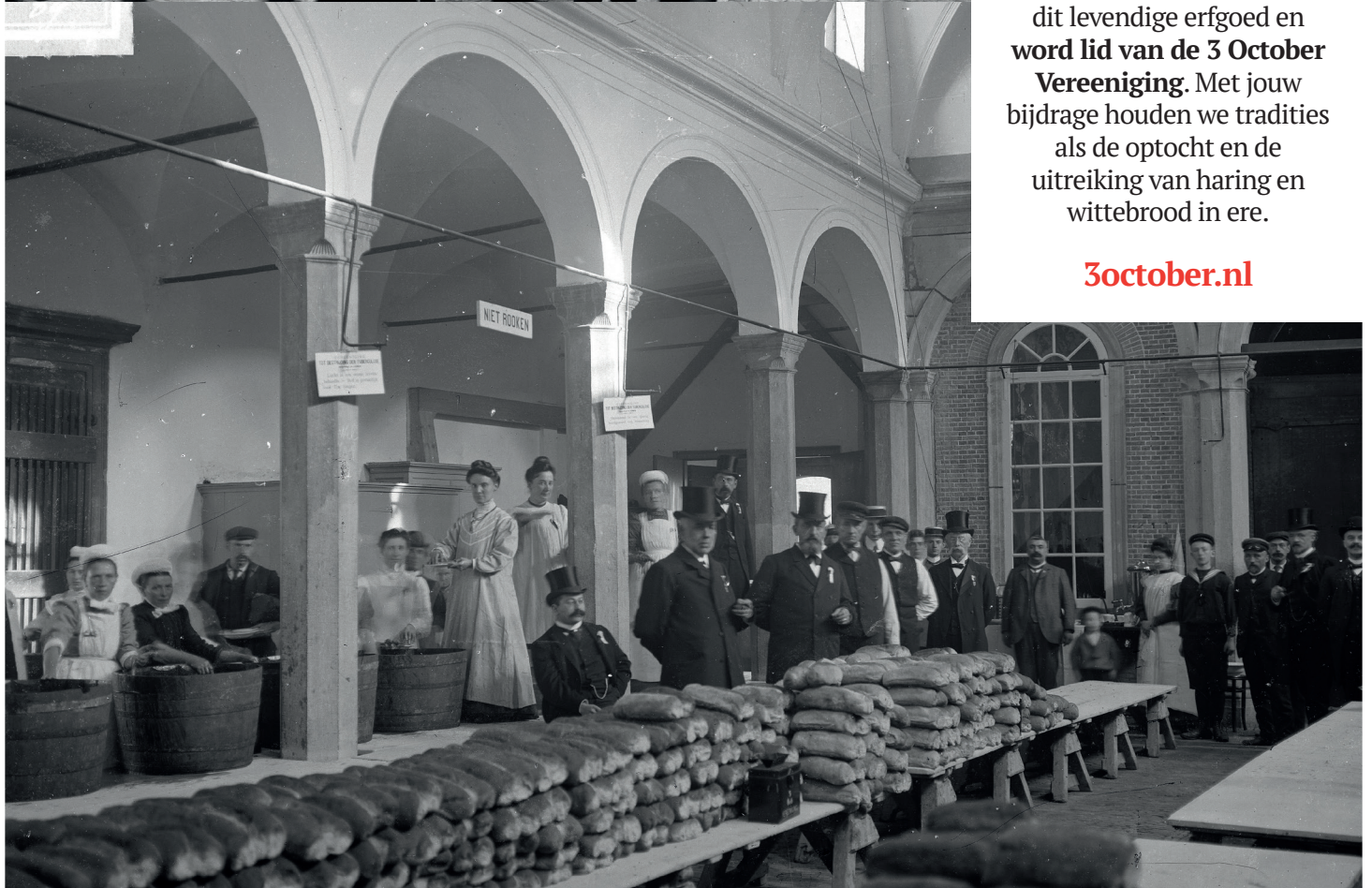
Ingrid Brons en Ineke Smit zijn lid van de Werkgroep Kunst in Leidse Kerken en omstreken, die zich richt op onderzoek naar het rijke Leidse religieuze erfgoed. Hun aandacht geldt specifiek de zussen Van Heussen en de inrichting van huiskapel en statie in 'De Liefde'.

**3 OKTOBER-
VEREENIGING
LEIDEN**

Sinds 1574 vieren en herdenken we Leidens Ontzet op 3 oktober. Steun dit levendige erfgoed en word lid van de **3 Oktober Vereniging**. Met jouw bijdrage houden we tradities als de optocht en de uitreiking van haring en wittebrood in ere.

3october.nl

Vrouwen in de HVOL

En hoe zit het dan met onze eigen vereniging? Welke weg hebben de vrouwen bewandeld om een gelijkwaardige rol te kunnen spelen? En hebben ze dat ook gedaan ofwel kunnen doen? We zijn de archieven in gedoken om een aantal mijlpalen boven water te krijgen. Nog niet alles is boven tafel gekomen, maar wel veel dankzij de onvolprezen Leidse Jaarboekjes. Daarin staat immers elk jaar weer de samenstelling van het bestuur. En in latere jaren de volledige bezetting van de commissies. Met dit en ander materiaal is onderstaand beeld tot stand gekomen.

| Tekst: **Martin Hooijmans**

Op 5 november 1902 is de vereniging door vijf heren opgericht. Twee jaar later komt het eerste "Leidsch Jaarboekje" uit en daarin lezen we: "Daartoe uitgenoodigd door de heeren Prof. Dr. P. J. BLOK en Mr. Dr. J. C. OVERVOORDE, kwamen den 5den November 1902 eenige belangstellenden uit Leiden en Rijnland ten Stadhuijze bijeen, om de wenschelijkheid en mogelijkheid te bespreken van het oprichten eener vereeniging...".

Of er onder die 'belangstellenden' ook vrouwen waren, blijkt niet uit de tekst, maar we nemen maar even aan van niet. En eigenlijk gaat dit vrij lang zo door in de vereniging. Er wordt niet expliciet gesteld dat de vereniging enkel voor mannen was, zoals in sommige andere genootschappen wel het geval was, maar het duurt toch wel even voordat de eerste vrouwen zichtbaar worden. Het bestuur bestaat uit vijf mannen en in de twee commissies, die er toen al waren (Commissie voor de beschrijving der historische monumenten en Commissie voor de redactie van het Jaarboekje), schitteren de vrouwen ook door afwezigheid.

In de eerste jaren moeten we het dus met een vergrootglas zoeken. Maar ze zijn er, zij het spaarzaam. Het lijkt erop dat vrouwen zijn toegelaten op de uitstapjes, hoewel niet duidelijk is of zij nu leden zijn of de echtgenotes van de leden. We vermoeden het laatste. In het verslag van de eerste excursie naar Haarlem op 27 juni 1903 wordt het nog niet vermeld, maar bij het tweede uitstapje van 14 juni 1904 staat "Uitstapje naar het slot Teylingen onder Sassenheim door leden van de Vereeniging Oud-Leiden met hunne dames".

Twee maanden daarvoor was de eerste Alge-

mene Leden Vergadering, maar daar halen we niet veel interessants uit voor ons onderwerp. Wel dat de vereniging op dat moment 124 leden telt. In de eerste statuten van 5 april 1906 is geen spoor te bekennen van inclusiviteit.

1906: eerste vermelding van vrouwelijke leden

Niet veel later (LJ-1906) wordt er een ledenlijst van 131 leden gepubliceerd, waar zowaar 16 vrouwen op staan! Opmerkelijk is dat zowel de voorvoegsels "mevr" en "mej" voorkomen als de aanduiding "wed". Dit zegt iets over die vrouwen, wat de moeite waard is om nader te onderzoeken.

Zo zien we een aantal leden van de familie Bijleveld, waarvan Mevr. B. J. W. Bijleveld-Van der Vliet (Bertha Johanna Wilhelmina) de moeder is van W. J. J. C. Bijleveld (Willem Johan Jacob Cornelis), bekend als een van de oprichters van de HVOL en de latere adjunct-archivaris van Leiden. En Mevr. Bijleveld-Klein blijkt zijn tante Alida Anna Wilhelmina Klein te zijn, getrouwd met Daniel Jan Bijleveld.

Mevr. Wed. Mr. Ch.M. Dozy is Anna Maria Carolina Evers, die getrouwd was met Charles Marius Dozy, tot zijn dood in 1901 de tweede archivaris van Leiden.

Het lijkt erop, dat het dat het om hooggeplaatste dames gaat, gelieerd aan gerenommeerde heren die de geschiedkunde beoefenen. Gaandeweg zal hun aantal groeien en zullen ook vele vrouwen zich inhoudelijk gaan manifesteren.

1925: eerste vermelding van een vrouw in het bestuur

Uit het jaarverslag van 1924/1925: "Het was ons Bestuur aangenaam, dat ook de Vereeni-

ging van Vrouwelijke Studenten bereid gevonden werd zich in ons Bestuur te doen vertegenwoordigen. Daartoe aangewezen, nam Mejuffrouw A. E. Chavannes in ons midden zitting.” In 1927 werd zij “wegens hare bezigheden te Delft” vervangen door mej. M.E. Blok. Jarenlang zien we dan nog als laatste vermelding van het bestuur een “mej”, die de VVSL vertegenwoordigt.

1932: eerste artikel van een vrouw in het Leidsch Jaarboekje

In het Leidsch Jaarboekje van 1932 begint op pagina 86 het artikel “Krijgstocht van gewapende Leidsche burgers naar Utrecht en Deventer in 1456, door Mej. A. J. Versprille.” Het is geschreven door de legendarische Annie Versprille, die nadien nog vele publicaties op haar naam zal zetten. Ze was gemeentearchivaris van 1956 tot 1970. Wie meer over haar wil weten wordt aangeraden het “In Memoriam” te lezen in het Leids Jaarboekje 1996 pagina 55-59.

1930: eerste vermelding van een vrouw in een commissie

In de begintijd had de vereniging slechts één commissie, dus het wekt geen verbazing dat we de eerste vrouw dan ook in deze ‘Commissie voor de redactie van het jaarboekje’ tegenkomen. Mej. mr. M. E. Blok, die we hiervoor al zagen als vertegenwoordiger van de VVSL in het bestuur, wordt secretaresse van de commissie. Zij bleef dat van 1930-1933. In hoeverre dat uitsluitend een administratieve functie was, weten we (nog) niet, maar haar opvolgster had zonder twijfel ook inhoudelijke kwaliteiten. De al eerder genoemde ‘mej. A. J. Versprille’ vervulde het ambt van secretaresse van 1933 tot 1937 en van 1956 tot 1963 als gewoon lid van de redactie, waarna ze tot 1973 voorzitter was. In het jaarverslag van 1933 wordt zij ook vermeld “Op 4 April hield Mej. Annie Versprille een lezing over Het Catharina Gasthuis.”

Ruimte voor vrouwen

Al met al is er in de vereniging in de loop der jaren voldoende ruimte gekomen voor vrouwen. De laatste jaren is de verhouding vrouwen-mannen in het bestuur doorgaans ongeveer fiftyfifty. Maar we hebben nog tot 2023 moeten wachten voor we voor het eerst een vrouw als voorzitter hadden.

*HVOL/Beeldbank.
Fotograaf Van Vliet*

Open Monumentendagen

De architectuur van de voormalige Leidse Meelfabriek De Sleutels in verleden, heden en toekomst

Lezing door Frits van Oosten en Bart Akkerhuis

Zaterdag 12 september 2025, 20.00 uur; inloop vanaf 19.30 uur

Locatie: RMO/Taffehzaal

Toegang: vrij

Erfgoed en architectuur – dat is het thema van de Open Monumentendagen 2025, die in het weekend van 13 en 14 september worden gehouden. De slogan ‘Gebouw(d) om te blijven’ nodigt uit om na te denken over de toekomst van architectonisch erfgoed.

‘Architectuur is natuurlijk meer dan bakstenen en beton. Architectuur weerspiegelt onze identiteit, toont de ambities van het verleden,’ schrijft de stichting Nederland Monumentenland, die erkent dat architectuur in Europa al vijftig jaar een belangrijk onderdeel van onze leefomgeving is.

De ambitie om de identiteit te weerspiegelen en de ambities van het verleden te tonen had de stad Leiden zeker ook. Onze stad is immers zó rijk aan architectuur. Leiden heeft ruim 1200 rijksmonumenten en nog eens meer dan 1500 gemeentelijke monumenten. Een specifiek

onderdeel hiervan is het industriële erfgoed. De bedrijven en fabrieken die we jarenlang in Leiden om ons heen zagen, waren gebouwd om te blijven. Dat blijven is, zeker in Leiden, niet helemaal gelukt. Leiden is al lang geen industriestad meer en er is veel gesloopt.

Ik dook in de geschiedenis van de Leidse meelfabriek aan de Zijlsingel, gebouwd tussen 1883 en 1960. Van de dertien gebouwen waaruit het complex oorspronkelijk bestond, zijn er uiteindelijk tien tot rijksmonument benoemd. Drie architecten, opvolgers van elkaar bij één en hetzelfde bureau, zijn verantwoordelijk voor de gebouwen van dit complex: Willem Mulder, Bernhard Buurman en Thijs Schutte. Alle drie hebben voor de meelfabriek gebouwd, maar ook voor vele andere bedrijven en fabrieken in Leiden en omstreken. Opmerkelijk is dat vooral van Schutte (1914-2007) niet veel industrieel werk is bewaard, maar dat van Mulder en Buurman het nodige is behouden. De Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL; 1987-2022) is buitengewoon actief geweest om de bedrijfshistorie voor Leiden te bewaren. Mede door de inspanningen van STIEL konden leegstaande fabrieken omgebouwd worden tot appartementen en kantoren.

Bernhard Buurman (1884-1951) was architect van onder andere de fraaie spinnerij van Clos en Leembruggen, sinds 2008 de Nieuwe Energie, aan de 3e Binnenvestgracht. De oudste van de drie architecten, W.C. Mulder (1850-1920), was vooral in de beginjaren van de moderne Leidse industrie invloedrijk. Hij ontwierp de Grofsmederij op het huidige Waardeiland. Daarvan is helaas niets meer behouden, maar van zijn andere ontwerpen bestaat nog wel het een

Meelfabriek
‘De Sleutels’
rond 1948

en ander. De meelfabriek is daar een mooi, maar zeker niet het enige voorbeeld van: Mulder ontwierp ook de dekenfabriek van Van Wijk aan het Levendaal/Hogewoerd, de lakenfabriek Krantz aan de Langegracht en de broodfabriek van Koole en Nicola, bekend als 'De Vereniging', aan de Geregracht. In 1883, terwijl Mulder nog met 'De Vereniging' bezig was, werd hem gevraagd om een meelfabriek te bouwen. In opdracht van Arie de Koster en Jacob Koole ontwierp hij een moderne fabriek, werkend op stoom. Die fabriek is uiteindelijk het allergrootste industriële complex in de stad geworden. Mulder, Buurman en Schutte bouwden met een zeer hoge frequentie aan de uitbreiding en groei van Meelfabriek De Sleutels. Mulder heeft in de eerste twintig jaar van het bestaan van de meelfabriek maar liefst acht nieuwe gebouwen of uitbreidingen ontworpen!

In de OMD-lezing vertel ik hoe het kon dat de Leidse meelfabriek tot de allergrootste van Europa kon uitgroeien, en wat dat betekende voor de bebouwing op het voormalig bolwerk langs de Zijlsingel. De drie architecten hebben elk steeds de modernste inzichten gebruikt

om het meelconcern succesvol te maken, misschien wel in de verwachting dat het bedrijf 'nooit meer' zou verdwijnen. Die verwachting is niet uitgekomen en het scheelde maar weinig of er zou helemaal geen fabrieksgebouw meer hebben gestaan. Wat is dan zo kenmerkend voor de ontwikkeling van de Leidse meelfabriek, en hoe vanzelfsprekend was de toekenning van de status als Rijksmonument? Aan de namen van de drie Leidse architecten is onlangs een vierde toegevoegd. In het tweede deel van de lezing vertelt Bart Akkerhuis, de huidige architect van 'De Meelfabriek', hoe zo'n betonnen kolossaal complex verbouwd kon worden tot een nieuw icoon met functies als wonen én nieuwe bedrijvigheid.

Frits van Oosten

In 2024 verscheen van Frits van Oosten een publicatie over de Meelfabriek, *De Leidse meelfabriek De Sleutels. Graanhandel en het rijke leven van de familie De Koster* (Uitgeverij Ginkgo).

Het is te koop na afloop van de OMD-lezing op 12 september in het RMO.

Hier had uw advertentie kunnen staan

Adverteren?

Neem voor meer informatie over de mogelijkheden voor adverteren in *Oud Leiden Nieuws* contact op met: advertenties@oudleiden.nl

Wandelen langs Industrieel Erfgoed in Noordvest

19 oktober 2025, 14.15 uur

Start: Café Re-Spons, Korte Mare 4, Leiden

Leiden staat vooral als universiteitsstad bekend. Maar nog niet zo heel lang geleden was het in de eerste plaats een fabrieksstad. De Leidse sociale en economische geschiedenis is er een van een eeuwenoude nijverheidsstad. Staan de schijnwerpers doorgaans op de zeventiende eeuw, het hoogtij van de Leidse wolnijverheid, de industrialisatie van de negentiende eeuw heeft het huidige stadsbeeld net zo zeer bepaald. Een veelzijdige, maar arme fabrieksstad, zo herinneren de ouderen onder ons Leiden nog. Zo lang is dat nog niet geleden.

Hoewel de sporen van het fabriekswezen zelfs aan het Rapenburg zichtbaar zijn, waren het vooral de noordelijke en oostelijke binnenstad die eind 19e, begin 20e eeuw veranderden in één groot fabrieksterrein. Dat gebeurde vooral in de wijk rond de Langegracht en Lammermarkt, de Noordvest. En er wonen tegenwoordig dan wel weer veel mensen, de sporen van de industrie liggen overal voor het oprapen: Scheltema, Clos & Leembruggen, de gasfabriek, Harteveldt en nog veel meer. Noordvest

is zelfs de plek waar de industrialisatie van Nederland anno 1816 begonnen is; een gevelsteen aan de Derde Binnenvestgracht herinnert daar nog aan. En de wijk telt meer herinneringen aan belangrijke, vernieuwende ontwikkelingen. Weliswaar is er veel afgebroken, er valt nog heel veel te zien.

Wij starten in Café Re-Spons om 14.15 uur (inloop vanaf 14.00 uur) met een korte presentatie door Cor Smit met koffie/thee en wat lekkers. De wandelexcursie, inclusief presentatie, duurt ongeveer 2 uur. De kosten inclusief koffie/thee/koek zijn € 11,00, voor (duo)leden en € 13,50 voor introducés.

Na aanmelding kunt u het bedrag overmaken naar: NL67 INGB 0005 9012 64 t.n.v. Vereniging Oud Leiden (**let op:** dit is een ander rekeningnummer dan voor de contributie). Vermeld bij de betaling uw HVOL-lidnummer, "Wandelexcursie Noordvest" en eventueel de naam van uw introducé. U bent definitief aangemeld zodra de betaling binnen is. Annuleren kan tot 10 dagen voor de excursie.

In totaal kunnen er 20 mensen mee. U kunt zich via de website aanmelden.

P.J. Bloklezing 2025: Leiden bevrijd!

Lezing door Hans Blom

donderdag 30 oktober 2025

Aanvang: 19.30 uur; inloop vanaf 19.00 uur

Toegang: vrij

Locatie: Academiegebouw, Groot Auditorium

De foto's die Nico van der Horst op 8 mei 1945 in Leiden nam, laten in de eerste plaats de vreugde zien van de bevrijding, die toen even al het ander overheerste. Zij weerspiegelen zo ook de opluchting dat de ellende voorbij was, al zouden de effecten en de verliezen daarvan nog lang gevoeld worden. Zij tonen bovendien de hoge verwachtingen over een toekomst waarin alles beter zou worden. Die authentieke en ook begrijpelijke gevoelens maskeerden wel enig-

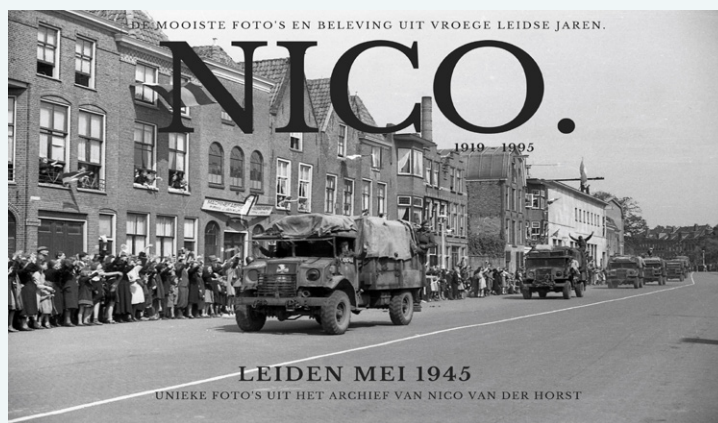
zins hoe groot de problemen waren waarvoor het land (en dus ook de stad Leiden) stond; en hoe groot de schade was die de, in totale chaos geëindigde, bezettingstijd had aangericht.

'Herstel en Vernieuwing', het motto van het nieuwe kabinet Schermerhorn-Drees, dat op 25 juni 1945 aantrad, verwoordt helder de richting waarin de oplossing gezocht werd. Er moest puin geruimd worden, letterlijk maar ook moreel en politiek. Dat ging niet vanzelf en verliep ook niet vlekkeloos. Parlementaire democratie, mensenrechten en rechtsstaat stonden programmatisch (na de crisis daarvan in het interbellum) opeens onaantastbaar als ideologische beginselen aan de top, maar of alle optreden van overheid en publiek, bijvoor-

beeld bij de behandeling van de 'foute' Nederlanders, daarmee in overeenstemming was, is nog maar de vraag.

Herstel en Vernieuwing gingen ook niet in alle opzichten goed samen. Zo was er in ruime kring een verlangen naar een samenleving waarin de religieuze en sociale verdeeldheid in Nederland zou zijn verdwenen en zou worden vervangen door veel meer samenwerking en nationale eenheid in samenleving en organisaties. Mooi voorbeeld is de omroepwereld: Nationale Omroep in plaats van het in de jaren dertig tot ontwikkeling gekomen verzuilde stelsel. Of het verdwijnen van de confessionele partijen. Maar bij anderen stond om te beginnen het herstel van de oude organisaties in hun rechtsposities (en dus ook bezittingen) voorop. Extra ingewikkeld voor de vernieuwers was dat de 'wederopbouw' (kernwoord in de naoorlogse jaren) zeer veel energie vergde en ook grote opofferingen van de bevolking vroeg (hard werken tegen matige beloning). De 'mobilisatie' van de bevolking daarvoor bleek in de praktijk veel beter te realiseren via die oude 'verzuilde' (kerkelijke en ideologische) verbanden dan op basis van het elan van de nog nauwelijks gevestigde nieuwe organisaties.

Naast deze bovenal binnenlandse problematiek werd Nederland direct na de bevrijding geconfronteerd met grote internationale vraagstukken mede als gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Daarvan was de ontlukende Koude Oorlog geografisch nabij. Maar van veel van grotere invloed was de situatie in wat toen nog Nederlands-Indië genoemd werd. In mei 1945 (in het in 1944 bevrijde zuiden al eerder) vertoonde het probleem daar zich nog in de vorm van de noodzaak 'Indië' te bevrijden. Er werd met enthousiasme gereageerd op oproepen voor oorlogsvrijwilligers om die klus te helpen klaren. Maar nog voor een Nederlandse

militair zich daar had kunnen vertonen, was het door de capitulatie van Japan voor de meesten veranderd in de wens tot herstel van de oude orde in de kolonie (waarna aan een 'vernieuwde verhouding' gewerkt kon gaan worden). Voor anderen echter stond de urgentie van beëindiging van de koloniale verhoudingen (dekolonisatie) voorop, politiek en sociaal. Zoals bekend liep het uit op een militair conflict (oorlog) dat Nederland niet bleek te kunnen winnen en dus op een politieke overwinning van de nieuwe Republiek Indonesië, waar Nederland zich pas eind 1949 bij de soevereiniteitsoverdracht neerlegde.

Zo luidde de door Nico van der Horst in mei 1945 vastgelegde vreugde een aantal moeilijke jaren in herrijzend Nederland in. In de P.J. Bloklezing, volgend op de vertoning van de beelden, zal ik trachten dat nader toe te lichten, zo mogelijk aan de hand van Leidse voorbeelden.

NB voorafgaand aan de lezing: vertoning van de film *Leiden mei 1945*, samengesteld door André Kapaan, uit foto's die zijn grootvader Nico van der Horst maakte op 8 mei 1945.

Dieslezing over Japanmuseum SieboldHuis

Ontdek de schatten van Japan in Leiden

Dieslezing door **Kris Schiermeier**
Zaterdag 1 november

Aan het prachtige Rapenburg in Leiden bevindt zich een unieke parel: Japanmuseum Siebold-Huis. In dit klassieke grachtenpand wordt het mooiste uit het oude Japan getoond: schitterende prenten, verfijnd lakwerk, keramiek,

*Gevel Japanmuseum SieboldHuis, Rapenburg 19 Leiden
Fotograaf: Marc de Haan*

fossielen, herbaria, geprepareerde dieren, kleding, oude landkaarten en talloze andere bijzondere objecten.

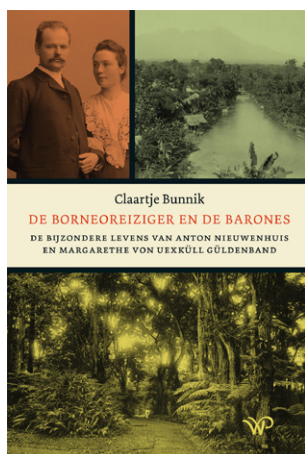
Al deze schatten werden tussen 1823 en 1829 verzameld door de Beierse arts en ont-

dekkingsreiziger Philipp Franz von Siebold, die daarnaast kunstenaars inzette om dieren, voorwerpen en Japanse gebruiken op papier vast te leggen. Na zijn terugkeer in Nederland in 1830 groeide Siebold uit tot dé Europese expert op het gebied van Japan.

Van 1832 tot 1845 woonde Siebold zelf in dit statige pand en stelde hij zijn indrukwekkende collectie open voor het publiek. Meer dan 150 jaar later, sinds 2005, is Japanmuseum SieboldHuis hier gevestigd en nog altijd een plek waar het verleden én heden van Japan tot leven komen — dankzij een vaste collectie én steeds wisselende tentoonstellingen over de meest uiteenlopende thema's.

Tijdens de Dieslezing neemt directeur-bestuurder Kris Schiermeier u mee in het verhaal achter dit bijzondere museum, de geschiedenis van Siebold en de rijke collectie Japanse kunst en cultuur. Laat u inspireren door een intrigerende ontmoeting tussen Oost en West in het hart van Leiden. Kom luisteren en ontdek de verborgen verhalen achter de mooiste schatten van Japan!

Boekentip

De Borneoreiziger en de barones

De bijzondere levens van Anton Nieuwenhuis en Margarethe von Uexküll-Güldenband

De levens van de militaire arts Anton Nieuwenhuis en de Duits-Baltische barones Margarethe von Uexküll-Güldenband raakten begin 1901 onlosmakelijk met elkaar verbonden toen zij elkaar ontmoetten in Nederlands-Indië. Hij leidde meerdere expedities dwars door Borneo om kennis op te bouwen over het eiland en de lokale bevolking te winnen voor het Nederlands bestuur – gewaagde ondernemingen die hem in zijn thuisland een heldenstatus bezorgden. Zij deed, net gepromoveerd als plantkundige, onderzoek in 's Lands Plantentuin in Buitenzorg.

Na hun huwelijk verwachtten ze weer terug te gaan naar Nederlands-Indië om er samen

onderzoek te doen. Maar Anton werd hoogleraar Volkenkunde in Leiden en Margarethe moest haar avontuurlijke leven opgeven. Aanvankelijk gefrustreerd door haar positie als 'vrouw van' bouwde ze voor zichzelf een zelfstandig nieuw bestaan op. Ze was actief op tal van terreinen, zoals het vrouwenkiesrecht en humanitaire hulp aan kinderen uit oorlogsgebieden. De Borneoreiziger en de barones verweeft deze bijzondere levens, die naast grote successen ook diepe teleurstellingen kenden.

Claartje Bunnik: De Borneoreiziger en de barones. Walburgers €34,99

Rijksmuseum Boerhaave – Ongezien

Eeuwenlang werd de medische wetenschap gedomineerd door één norm: het mannelijke lichaam. Vrouwen en gender diverse personen waren in de geneeskunde letterlijk en figuurlijk ongezien. Het gevolg? Een wereld waarin pijnklachten van vrouwen systematisch worden onderschat, aandoeningen bij hen later worden herkend en behandelingen nog altijd niet op hun lichamen zijn afgestemd. Door deze een-

zijdige focus werden aandoeningen die zich anders uiten bij vrouwen pas veel later onderkend – of blijven ze zelfs nu nog in nevelen gehuld. De impact van deze ongelijkheid is tot op de dag van vandaag voelbaar.

*Tot en met 8 maart 2026.
Rijksmuseum Boerhaave*

Agenda

12 september | Lezing door Frits van Oosten en Bart Akkerhuis

De architectuur van de voormalige Leidse Meelfabriek De Sleutels in verleden, heden en toekomst. Locatie: RMO/Taffehzaal

19 oktober | Excursie: Wandelen langs Industrieel Erfgoed in Noordvest

30 oktober | P.J. Bloklezing

1 november | Dies HVOL met Dieslezing door Kris Schiermeier

Locatie: Hooglandse Kerk.

Houd de website in de gaten voor meer informatie.

Colofon

Eindredactie

Marleen Hogendoorn Media

E-mail redactie

oln@oudleiden.nl

Opmaak

Arnold Meijer / Blue Robin dtp

Productie

Nautilus, Leiden

HVOL Postadres:

Secretaris HVOL
Postbus 917
2300 AX Leiden

Website: www.oudleiden.nl

Beeldbank: www.oudleiden.nl/collecties/beeldbank

E-mail: info@oudleiden.nl

Rekeningnummers voor:

- contributies/schenkingen:
NL06 RABO 0322 8362 20
- betalings excursies:
NL67 INGB 0005 9012 64
KvK-nummer 40445843
ANBI-nummer 804311912
ISSN-nummer 2214-353X

Adverteren?

Meer informatie over de mogelijkheden voor adverteren in *Oud Leiden Nieuws*?

Neem contact op met:

advertenties@oudleiden.nl

OLN wordt in een oplage van 2500 verspreid onder leden van de HVOL en als pdf gepubliceerd op www.oudleiden.nl.

Kopij volgend nummer

Het volgende nummer van *Oud Leiden Nieuws* verschijnt begin december.

OLN #4 wordt een themanummer: stad van onderwijs. Ideeën of artikelen inhakend op dit thema mogen worden gemaild voor 23 september 2025 naar oln@oudleiden.nl.

 Akerboombouw B.V.	 Burgy Klassiek Bouwen	 Stichting Hof Meermansburg	 Boutique Hotel Steenhof Suites	 Legaltree
 Alrijne Zorggroep	 Stichting Diogenes Leiden	 Macropa BV	 Teekens Karstens, advocaten en notarissen	 Hooglandse kerk
 Prima Management	 Van Cleef Holding	 Glas- en Schilderwerken Van Muiden BV	 Brill	 Sociëteit Amicitia
 Barthen Rioleringswerken BV	 Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden	 Primavera Pers	 Universiteit Leiden	 Lek® makelaars en taxateurs
 Stichting Beheer Begraafplaats Rhijnhof	 Du Prie bouw & ontwikkeling BV	 Zorgverzekeraar Zorg en Zekerheid	 Van der Valk Hotel Leiden	 Serviceflat Schouwenhove
 Rijksmuseum Boerhaave	 Stichting Eva van Hoogeveen	 Hoogheemraadschap van Rijnland	 Wereldmuseum Leiden	 Hoppezak Kledingverhuur
 De Brandmeester - Vergaderlocatie	 Museum De Lakenhal	 Tandartsenpraktijk Zoeterwoudsesingel	 Walburg Pers	 Teeuwen Verzekeringen
 Breedveste BV	 Stadsparkerplan	 RWV Advocaten	 Stichting Werk en Onderneming	 St. Universitaire Woonwijk Boerhave
 Buik & Van der Horst gerechtsdeurwaarders	 Pieterskerk	 Schulpen Schuim BV	 Stichting Zeven Leidse Hofjes	